

Zdzisław Świeboda

Właściwość rzeczowa sądu wojewódzkiego

Palestra 31/1(349), 24-36

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ocen oraz deklarowaną gotowość skorzystania z pomocy adwokata. Szczegółowe rozważanie tych zagadnień związanych z komponentem emocjonalno-oceniającym i behawioralnym wykracza już jednak poza ramy niniejszej publikacji.

Za funkcjonowaniem w świadomości członków badanej zbiorowości stereotypowych wyobrażeń o zawodzie adwokata przemawia także ich powszechność i jednorodność. Ani wiek, ani płeć, a nawet środowisko, z jakiego wywodzili się respondenci, nie różnicowały zasadniczo poglądów badanych. Pewne zróżnicowanie można było jedynie zaobserwować przy analizie wypowiedzi respondentów o różnym poziomie wykształcenia. Trzeba jednak zauważyć (na co wskazywano w tekście), że jeśli chodzi o pewne zagadnienia, jak np. o postulowany „model idealny” adwokata, to nawet status wykształcenia nie ustrzegł respondentów przed stereotypową wizją tego zawodu.

Wprawdzie omówione tu badania prezentują stan świadomości badanych z roku 1981, jednakże wydaje się, że oparte na nich refleksje są aktualne również w chwili obecnej. Wynika to zarówno z aktualności poruszonych zagadnień jak i z charakteru stereotypu, który wykazuje dużą stabilność i z trudem poddaje się modyfikacji.

Problematyka stereotypów zawodów prawniczych, w tym także zawodu adwokata, nie była dotychczas przedmiotem badań empirycznych w Polsce. Jednocześnie w trakcie omawianych badań zarysowało się wiele interesujących problemów, jak choćby np. problem związku stereotypów zawodów prawniczych z zachowaniami prawnymi, stopniem zaufania do rozstrzygnięć sądowych i czynności zawodowych przedstawicieli omawianych zawodów prawniczych oraz z gotowością współdziałania obywateli z organami wymiaru sprawiedliwości w zabezpieczeniu poszanowania prawa i zapobieganiu patologii społecznej. Ze względu więc na doniosłość tych zagadnień i na ich związek z problematyką stereotypów zawodów prawniczych wydaje się, moim zdaniem, celowe kontynuowanie badań w tym zakresie, ale z sięganiem do szerszej grupy respondentów, grupy reprezentatywnej.

ZDZISŁAW ŚWIEBODA

WŁAŚCIWOŚĆ RZECZOWA SĄDU WOJEWÓDZKIEGO

W artykule autor omawia pojęcie właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego w sprawach procesowych, nieprocesowych i szczególnych postępowaniach, zwłaszcza na tle przepisów ostatniej noweli do k.p.c. (ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r.), tudzież innych uregulowań.

I. Uwagi wstępne

Właściwość rzeczowa polega na podziale spraw między różne sądy rozpoznające sprawy w pierwszej instancji. O właściwości rzeczowej mówimy

wówczas, gdy rozpoznanie sprawy w pierwszej instancji przekazane jest co najmniej dwóm rodzajom sądów różnego rzędu. W okresie ostatnich kilkunastu lat ustawodawca polski dąży do stworzenia jednolitego sądu pierwszej instancji, którym ma być sąd rejonowy. Wyrazem tych dążeń jest przekazywanie temu sądowi coraz to nowej kategorii spraw. Takie dążenia mają uzasadnienie w tym, że jednolity sąd stanowi dla obywatela ułatwienie w dostępie do drogi sądowej. Jednakże pełna realizacja tych dążeń jest zależna od wielu czynników, a w tym także od posiadania kadry sędziowskiej, która by zapewniała wysoki poziom orzecznictwa we wszystkich sprawach. Poza tym w niektórych sprawach występuje z dużym nasileniem interes społeczny uzasadniający ich przekazanie sądom skupiającym sędziów o dużej wiedzy zawodowej i doświadczeniu życiowym.¹ Te względy m.in. legły u podstaw przydziału określonych spraw do właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego i sądu rejonowego.

Potwierdzeniem działań ustawodawcy do utworzenia jednolitego sądu pierwszej instancji jest ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy-Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 20, poz. 86). W ustawie tej przekazano do rozpoznawania sądom rejonowym wiele rodzajów spraw. Zgodnie z art. 16 k.p.c. do właściwości sądów rejonowych należą wszystkie sprawy z wyjątkiem spraw zastrzeżonych sądom wojewódzkim. Właściwość rzeczowa sądów wojewódzkich stanowi zatem odstępstwo od zasady, że sądy rejonowe rozpoznają sprawy w pierwszej instancji.

Zagadnienie właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego wymaga omówienia na tle przepisów dotyczących właściwości w procesie, w postępowaniu nieprocesowym oraz w szczególnych postępowaniach.

Ze względu na wątpliwości wyłaniające się w praktyce poświęcono największą uwagę przepisowi art. 17 pkt 1 k.p.c. w nowym brzmieniu, inne zaś zagadnienia jedynie zasygnalizowano, niekiedy z przytoczeniem orzecznictwa.

II. Właściwość rzeczowa sądu wojewódzkiego w procesie

Nowe uregulowanie właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego (art. 17 k.p.c.), zwłaszcza pkt 1 tego przepisu, nie jest jasne. Konieczne zatem jest dokonanie wykładni art. 17 k.p.c.

Należy zaznaczyć, że tak jak dotychczas podział spraw między sądy rejonowe i sądy wojewódzkie opiera się na następujących kryteriach: 1) charakter sprawy (*ratione materiae*), 2) podmiotu procesu (*ratione personae*), 3) wartości przedmiotu sporu (*ratione valoris*), przy czym dwa ostatnie kryteria muszą występować łącznie.²

Przypomnijmy zatem treść art. 17 k.p.c. w nowym brzmieniu: „Do właściwości sądów wojewódzkich należą sprawy: 1) o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe oprócz spraw z zakresu

¹ J. Jodłowski, Z. Resich: Postępowanie cywilne, Warszawa 1979, s. 178.

² J. Jodłowski, Z. Resich: op. cit., s. 177.

prawa rodzinnego oraz spraw o uchylenie uchwał organów spółdzielni, 2) o ochronę praw autorskich, jak również praw wynikających z opatentowania wynalazków lub rejestracji wzorów użytkowych i zdobniczych oraz znaków towarowych, 3) — pkt skreślony ostatnią nowelą (uwaga mo- ja Z.S.), 4) o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa pięćset tysięcy złotych, gdy jedną ze stron jest jednostka go- spodarki uspołecznionej.”

O majątkowym albo niemajątkowym charakterze przedmiotu sprawy rozstrzyga majątkowy albo niemajątkowy charakter dobra, którego ochro- ny domaga się powód. Charakter ten należy zatem ocenić w świetle ża- dania powoda i okoliczności przytoczonych dla uzasadnienia tego żądania, niezależnie od tego, w jakim zakresie żądanie to może w wyniku rozpo- znania sprawy okazać się uzasadnione. Odróżnienie jednak prawa (rosz- czenia) majątkowego od prawa niemajątkowego napotyka pewne trud- ności. Najczęściej przyjmuje się, że prawem majątkowym jest prawo bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym podmiotu upraw- nionego. Natomiast do praw niemajątkowych zalicza się prawa osobiste i prawa rodzinne.³ Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 22.II, 1968 r. I CR 7/68 (OSNCP 1968, nr 11, poz. 193) przedmiotem procesu o zobowiązanie spółdzielni budowlano-mieszkaniowej do przyjęcia następcy prawnego członka nie jest spółdzielcze prawo do lokalu lub jakiegokolwiek inne prawo majątkowe związane z członkostwem w tej spółdzielni. Spór ten jest tylko sporem o samo członkostwo, a więc o prawo niemajątkowe.

Przepis art. 17 pkt 1 k.p.c. statuuje zasadę, że do właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego należą wszystkie sprawy o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe. Mogą to być zatem wyłącznie sprawy o roszczenia niemajątkowe lub sprawy o roszczenia niemajątkowe i roszczenia majątkowe. Właściwość sądu wojewódzkiego dla roszczeń majątkowych będzie jednak tylko wówczas uzasadniona, gdy roszczenia te są poszukiwane łącznie z prawami niemajątkowymi (tj. jed- nym pozwem).⁴ Przykładem mogą tu być sprawy o ochronę czci (art. 24 § 1 k.c.) i o naprawienie szkody, jeżeli wskutek naruszenia czci została wyrządzona szkoda majątkowa (art. 24 § 2 k.c.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości pogląd, że osoba prawna (jednostka gospodarki uspołecznionej) może swoim działaniem naruszyć cudze dobro osobiste (cześć).⁵ Jeżeli osoba, której cześć została naruszona, doznała w związku z tym szkody majątkowej, może żądać jej naprawienia na zasa- dach ogólnych. Innymi słowy, może ona wystąpić z powództwem prze-

³ A. Barańska: Właściwość rzeczowa sądu wojewódzkiego w procesie cy- wilnym, NP 1973, nr 2, s. 214—215 i powołana tam literatura i orzecznictwo.

⁴ W. Siedlecki: Postępowanie cywilne — Zarys wykładu, Warszawa 1977, s. 100.

⁵ Por. orzeczenie SN z 16.VII.1984 r. I PR 64/84 (OSNCP 1985, nr 2—3, poz. 41), w którym tenże Sąd ustalił następującą tezę: „Wynikające z art. 24 § 1 k.c. działanie może polegać na zaniechaniu w wykonywaniu obowiązków usuwania skutków zdarzeń naruszających cudze dobro osobiste (cześć)”.

ciwko jednostce gospodarki uspołecznionej o ochronę czci i naprawienie szkody, przy czym właściwy rzeczowo będzie sąd wojewódzki, choćby wysokość roszczenia majątkowego nie przewyższyła pięćset tysięcy złotych (art. 17 pkt 4 k.p.c.). Sprawa o sprostowanie opinii należy zawsze do właściwości sądu wojewódzkiego, który nie może jej przekazać sądowi rejonowemu z tym uzasadnieniem, że dana opinia nie narusza dobra osobistego powoda.⁶ Jednakże sądem rzeczowo właściwym do rozpoznania sprawy o uiszczenie przez sprawcę umyślnego naruszenia dóbr osobistych odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz PCK (art. 448 k.c.) jest sąd rejonowy, chyba że wartość przedmiotu sporu przewyższa sumę pieniężną określoną w art. 17 pkt 4 k.p.c., a jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej.⁷

Od powyższej zasady, że do właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego należą wszystkie sprawy o prawa niemajątkowe i łącznie z nimi dochodzone roszczenia majątkowe, ustawodawca ustanowił dwa wyjątki, a mianowicie w stosunku do spraw z zakresu prawa rodzinnego oraz spraw o uchylenie uchwał organów spółdzielni, które przekazał do kompetencji sądów rejonowych. Rozszerzenie kręgu spraw o roszczenia niemajątkowe, które wyłączone zostały z kognicji sądu wojewódzkiego, dokonała ostatnia nowela do k.p.c. O ile przedtem przekazywano do kompetencji sądów rejonowych — ze spraw z zakresu prawa rodzinnego dotyczących roszczeń niemajątkowych — tylko sprawy o ustalenie ojcostwa i o rozwód, o tyle obecnie wszystkie sprawy z zakresu prawa rodzinnego załatwiane w procesie a dotyczące roszczeń niemajątkowych należą do właściwości rzeczowej sądów rejonowych. Chodzi tu o sprawy małżeńskie oraz o sprawy ze stosunku między rodzicami a dziećmi, dla których ustanowiono postępowanie odrębne, a mianowicie o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa i o rozwód (art. 425 k.p.c.), a dalej o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o unieważnienie uznania dziecka oraz o rozwiązanie przysposobienia (art. 453 k.p.c.).

Najwięcej wątpliwości wywołuje wyłączenie z kognicji sądów wojewódzkich spraw o uchylenie uchwał organów spółdzielni. Przede wszystkim z kontekstu przepisu wynika, że chodzi tu o sprawy o uchylenie uchwał organów spółdzielni, których przedmiotem są roszczenia niemajątkowe (np. o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia w sprawie wykluczenia z grona członków spółdzielni, o uchylenie uchwały organu spółdzielni w kwestii odmowy przyjęcia w poczet członków itp.). Jeżeli jednak przedmiotem uchwały organu spółdzielni są prawa majątkowe, to właściwość sądu wojewódzkiego lub sądu rejonowego zależy od wartości przedmiotu sporu. Jedynie wtedy, gdy wartość przedmiotu sporu przewyższy pięćset tysięcy złotych, właściwy rzeczowo będzie sąd wojewódzki (art. 17 pkt 4 k.p.c.). Stanowisko to wypływa z całej treści art. 17

⁶ Por. orzeczenie SN z 14.X.1970 r. II PZ 48/70, NP 1971, nr 9, s. 1374 z glosą aprobującą B. Dobrzańskiego.

⁷ Por. uchwałę składu siedmiu sędziów SN z 26.VI.1985 r. III CZP 27/85 (OSNCP 1985, z. 12, poz. 185).

k.p.c. Odmienna bowiem wykładnia ubezwładniałaby pkt 4 art. 17 k.p.c.

Może się zdarzyć, że powód jednym pozwem dochodzi uchylecia uchwały organu spółdzielni, której przedmiotem jest prawo (roszczenie) niemajątkowe oraz roszczenie majątkowe. Na przykład powód dochodzi jednym pozwem uchylecia uchwały rady nadzorczej spółdzielni mieszkaniowej, dotyczącej odmowy przyjęcia w poczet członków spółdzielni i przydziału lokalu (art. 221 § 1 prawa spółdzielczego). Nie ulega wątpliwości, że powód dochodzi tutaj roszczenia niemajątkowego i roszczenia majątkowego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego kwestia ta jest wyraźnie rozróżniana.⁸ Dla rozwikłania zagadnienia właściwości rzeczowej w tej sprawie można bronić dwu stanowisk. Pierwszego z nich, że w podanym tu przykładzie zawsze jest właściwy sąd rejonowy, gdyż ustawodawca, przekazując do właściwości rzeczowej sprawy o uchylenie uchwał organów spółdzielni — podobnie jak w stosunku do sądu wojewódzkiego (art. 17 pkt 1 *in principio* k.p.c.) — przekazał nie tylko sprawy o uchylenie uchwał organów spółdzielni, których przedmiotem są prawa niemajątkowe, ale także sprawy, których przedmiotem są, dość często pozostające z nimi w związku, prawa majątkowe. Drugiego z nich, że w takim wypadku należy z kolei rozróżnić dwie sytuacje: pierwszą, gdy powód obok żądania uchylecia uchwały organu spółdzielni, której przedmiotem jest prawo niemajątkowe, dochodzi roszczenia majątkowego o wartości przewyższającej pięćset tysięcy złotych, i drugą, gdy powód obok żądania uchylecia uchwały organu spółdzielni, której przedmiotem jest prawo niemajątkowe, dochodzi roszczenia majątkowego o wartości nie przewyższającej pięćset tysięcy złotych.

Pierwsze stanowisko nie jest, moim zdaniem, do przyjęcia, albowiem nie uwzględnia ono całego kontekstu art. 17 k.p.c. oraz przepisów o kumulacji roszczeń. Nie można tu bowiem stosować analogii do unormowania art. 17 pkt 1 *in principio* k.p.c. i pomijać choćby regulację objęte pkt 4 art. 17 k.p.c. stanowiącego, że sąd wojewódzki „jest właściwy w sprawach o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa pięćset tysięcy złotych, gdy jedną ze stron jest jednostka gospodarki społecznej.” Taki problem, naturalnie, nie występuje w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, których przedmiotem są prawa niemajątkowe i dochodzone łącznie z nimi roszczenia majątkowe, gdyż w sprawach

⁸ Por. orzeczenie SN z 26.IV.1985 r. I CZ 42/85 (OSNCP 1986, z. 3, poz. 28). W orzeczeniu tym SN wyjaśnił, co następuje: „1) Od pozwu w sprawie o przyjęcie do spółdzielni i o przydział lokalu po byłym członku (art. 221 § 1 prawa spółdzielczego) pobiera się: od roszczenia o przyjęcie do spółdzielni — wpis tymczasowy określony stosownie do art. 31 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, i od roszczenia o przydział lokalu — wpis stosunkowy obliczony od wartości lokatorskiego prawa do lokalu (art. 30 powołanej ustawy). 2) Wartość lokatorskiego prawa do lokalu stanowi suma odpowiadająca wkładowi mieszkaniowemu, który obowiązuje jest wnieść członek spółdzielni ubiegający się o przydział wybudowanego lokalu mieszkalnego tej samej wielkości i o zbliżonym wyposażeniu; zasady jej obliczania ustala statut spółdzielni (art. 218 § 4 prawa spółdzielczego)”.

tych po obu stronach występują osoby fizyczne (np. roszczenie małżonka o alimenty zgłoszone w sprawie o unieważnienie małżeństwa).

Jeżeli zaś chodzi o drugie stanowisko, to należy zaznaczyć, że nie powinien nasuwać zastrzeżeń pogląd, iż w wypadku gdy powód — obok żądania uchylecia uchwały organu spółdzielni, której przedmiotem jest prawo niemajątkowe — dochodzi roszczenia majątkowego (pozostającego w związku lub nie pozostającego w związku z roszczeniem niemajątkowym) o wartości nie przewyższającej pięćset tysięcy złotych, właściwy będzie sąd rejonowy. Pewne komplikacje powstają już wtedy, gdy powód obok żądania uchylecia uchwały organu spółdzielni, której przedmiotem jest prawo niemajątkowe, dochodzi roszczenia majątkowego o wartości przewyższającej pięćset tysięcy złotych. Rozważając tę sytuację, należy sięgnąć do przepisów o kumulacji roszczeń. Kodeks postępowania cywilnego pozwala tylko pod pewnymi warunkami na kumulację roszczeń. Warunki te dotyczą trybu postępowania i właściwości sądu (art. 191 k.p.c.). Roszczenia mogą być dochodzone — jak stanowi art. 191 k.p.c. — jednym pozwem, jeżeli nadają się do tego samego trybu postępowania oraz jeżeli sąd jest właściwy ze względu na ogólną wartość roszczeń. Przez tryb postępowania należy rozumieć nie tylko tryb postępowania procesowego, ale także tryb jednego z postępowań odrębnych unormowanych w kodeksie. Drugi warunek dopuszczalności kumulacji roszczeń dotyczy właściwości sądu. Jak stwierdza W. Siedlecki, nie można roszczenia majątkowego dochodzić przed tym samym sądem łącznie z roszczeniem niemajątkowym, jeżeli sąd ten nie jest właściwy jednocześnie dla obu tych roszczeń.⁹ Tak więc w wypadku gdy powód dochodzi jednym pozwem uchylecia uchwały organu spółdzielni, której przedmiotem jest prawo niemajątkowe oraz roszczenie (prawo) majątkowe o wartości przewyższającej pięćset tysięcy złotych, sąd wojewódzki jest właściwy do rozpoznania takiej sprawy. Należy zaznaczyć, że orzecznictwo Sądu Najwyższego w tej materii nie jest jednolite. W orzeczeniu z 28.II.1986 r. I CZ 12/86 (nie publ.) SN wyjaśnił, że do właściwości sądu wojewódzkiego należą sprawy o uchylecie uchwał organów spółdzielni, jeżeli przedmiotem tych uchwał są prawa majątkowe, których wartość przewyższa pięćset tysięcy złotych (art. 17 pkt 4 k.p.c.). Natomiast w orzeczeniu syng. II CZ 141/86 SN wyraził pogląd, że sprawy o roszczenia przewidziane w art. 221 § 1 pr. spółdz., wszczęte po dniu 1.VII.1985 r., należą do właściwości rzeczowej sądu rejonowego. W uzasadnieniu tego stanowiska SN położył akcent na fakt, że powód dochodzi uchylecia uchwały organu spółdzielni, i podkreślił, że nie ma znaczenia przedmiot uchwały, a w szczególności to, czy chodzi o roszczenie majątkowe, czy też o roszczenie niemajątkowe.

W piśmiennictwie kwestia ta była podnoszona, ale bez szerszego uza-

⁹ W. Siedlecki (w:) Kodeks postępowania cywilnego — Komentarz, Warszawa 1975, s. 338 oraz tegoż autora: Postępowanie cywilne — Zarys wykładu, s. 211.

sadnienia. E. Warzocha¹⁰ wyraża zapatrywanie, że z chwilą wejścia w życie ostatniej noweli do k.p.c. sąd rejonowy stał się także właściwy w sprawach o uchylenie uchwał organów spółdzielni. T. Ereciński¹¹ zaś stwierdza, że wszystkie sprawy o uchylenie uchwał organów spółdzielni są bez względu na ich rodzaj poddane właściwości sądów rejonowych. Teza ta nie jest jasna, bo nie wiadomo, co należy rozumieć przez „rodzaj uchwał”, a więc czy chodzi tu o uchwały różnych organów, czy o uchwały spółdzielni i decyzje zarządu, czy też o różny ich przedmiot. Nie wyjaśniają tej wątpliwości dalsze wywody autora zawarte w zdaniu, iż ze zmiany co do właściwości rzeczowej nie można wyprowadzić wniosku, że wszystkie sprawy o charakterze niemajątkowym z zakresu prawa spółdzielczego (np. wynikające z art. 198 § 1 czy 227 § 1 pr. spółdz.), rozpoznawane w drodze sądowej, należą do właściwości rzeczowej sądu rejonowego. Słusznie zaś T. Ereciński podkreśla, że w świetle prawidłowej wykładni art. 17 k.p.c. sprawy niemajątkowe generalnie należą do właściwości sądów wojewódzkich, z wyjątkiem spraw wyraźnie wyłączonych w pkt 1 tego przepisu. Wyjątki te w żadnej mierze nie mogą być jednak interpretowane rozszerzająco.

W art. 17 pkt 1 in fine k.p.c. mowa jest o sprawach „o uchylenie uchwał organów spółdzielni”, czyli organów określonych ustawą z dnia 16 września 1932 r. - Prawo spółdzielcze (Dz. U. Nr 30, poz. 210).¹² Jeśli chodzi o zarząd spółdzielni, to w myśl art. 48 § 2 pr. spółdz. do niego należy podejmowanie decyzji nie zastrzeżonych w ustawie lub statucie innym organom. Ze względu na sformułowanie, że zarząd podejmuje decyzje, powstała w praktyce wątpliwość, czy wskazany przepis k.p.c. odnosi się również do zarządu, skoro w tymże przepisie mowa jest o „uchwałach”, a nie o „decyzjach”. Zwrot „podejmowania decyzji” użyty w art. 48 § 2 pr. spółdz. ma znaczenie techniczne, nie odnosi się zaś do formy podejmowanych przez zarząd decyzji. Zarząd bowiem, jako organ kolegialny, podejmuje decyzje w formie uchwały, za czym przemawia m.in. treść art. 32 § 1 pr. spółdz.

W związku z przekazaniem do właściwości rzeczowej sądów rejonowych spraw o uchylenie uchwał organów spółdzielni nasuwają się jeszcze dwa zagadnienia o praktycznym znaczeniu, a mianowicie: 1) co do właściwości rzeczowej sądu w sprawach o ustalenie istnienia lub nieistnienia członkostwa spółdzielni oraz 2) o przyjęcie w poczet członków spółdzielni. W obu rodzajach tych spraw nie chodzi o uchylenie uchwał organów spółdzielni.

Zdarza się bowiem, że dochodzi do sporu o członkostwo spółdzielni między określoną osobą a spółdzielnią, gdy np. na skutek nieprawidłowości w prowadzeniu biurowości spółdzielni zaginęła dokumentacja co do

¹⁰ E. Warzocha: Instrument nowelizacji, „Gazeta Prawnicza” 1985, nr 24, s. 3.

¹¹ T. Ereciński: Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego, PIP 1986, nr 4, s. 27.

¹² Organami spółdzielni są: zarząd, rada nadzorcza i walne zgromadzenie (art. 35 § 1 prawa spółdzielczego).

członkostwa spółdzielni też osoby. Osoba taka może wystąpić do sądu o ustalenie istnienia członkostwa spółdzielni (art. 189 k.p.c.). Nasuwa się pytanie, do którego sądu (rejonowego czy wojewódzkiego) dana osoba może wystąpić z takim powództwem. Otóż przedmiotem ustalenia — jak wiadomo — mogą być różnego rodzaju prawa i stosunki majątkowe, a także niemajątkowe prawa i stosunki prawne. Jeżeli zatem w sprawie chodzi o ustalenie prawa niemajątkowego, a do takiego należy żądanie ustalenia istnienia lub nieistnienia członkostwa spółdzielni, to rzeczowo właściwy będzie sąd wojewódzki zgodnie z zasadą ustanowioną w art. 17 pkt 1 zd. pierwsze k.p.c.

Roszczenie o przyjęcie do spółdzielni może wynikać: 1) z przepisów ustawy, 2) z postanowień statutu, 3) z umowy zainteresowanego ze spółdzielnią. Prawo spółdzielcze przyznaje omawiane roszczenia niektórym osobom, np. wymienionym w art. 200 § 5, 220, 221, 229 § 3. Osoby te mogą wprost wystąpić do sądu o zobowiązanie spółdzielni do przyjęcia ich w poczet członków, najczęściej dlatego, że organy spółdzielni nie podjęły żadnej uchwały. W takich sprawach również powstaje problem właściwości rzeczowej sądu. Można w tej kwestii reprezentować dwa stanowiska, a mianowicie: 1) właściwy jest sąd wojewódzki oraz 2) właściwy jest sąd rejonowy. Za stanowiskiem pierwszym przemawia literalne brzmienie przepisu oraz okoliczność, że od ustanowionej w art. 17 pkt 1 k.p.c. zasady, iż sprawy o prawa niemajątkowe należą do właściwości sądu wojewódzkiego, ustawodawca przewidział wyjątki, przy czym wśród nich brak jest spraw o zobowiązanie spółdzielni do przyjęcia w poczet członków. Za drugim stanowiskiem, za którym się osobiście opowiadam, przemawia wykładnia logiczna tudzież względ na jednolite traktowanie omawianych spraw bez względu na to, czy właściwy organ spółdzielni podjął uchwałę w kwestii przyjęcia w poczet członków. Jeśli ustawodawca przekazał do właściwości sądu rejonowego sprawy o uchylenie uchwał organów spółdzielni, których przedmiotem są prawa niemajątkowe, to tym bardziej nie przekazał sprawy o te roszczenia (przyjęcie w poczet członków), gdy organy spółdzielni nie podjęły żadnej uchwały (*argumentum a maiore ad minus*). Poza tym należy mieć na uwadze dążność ustawodawcy do jednolitego uregulowania określonego zagadnienia. Przy akceptacji pierwszego stanowiska mielibyśmy taką sytuację, że o tym samym roszczeniu orzekałyby dwa rzeczowo różne sądy, natomiast który sąd byłby właściwy, miałyby decydować tylko okoliczność, czy była podjęta przez dany organ spółdzielni uchwała, czy też nie była. Wreszcie podnieść należy i taki argument, że w sprawach o uchylenie uchwał organów spółdzielni dość często chodzi o bardziej złożone problemy i w nich ma orzekać sąd rejonowy, a w sprawach o zobowiązanie spółdzielni do przyjęcia w poczet członków, z reguły przecież prostszych, miałyby orzekać sąd wojewódzki.¹³

¹³ E. Warzocha: op. cit., s. 3. Podobnie SN w sprawie sygn. II CZ 141/85 (nie publ.).

Ostatnią nowelą do k.p.c. skreślono pkt 3 art. 17, co oznacza, że sprawy przeciwko Skarbowi Państwa o naprawienie szkody wyrządzonej przez funkcjonariuszy organów władzy i administracji państwowej przy wykonywaniu powierzonych im czynności przekazane zostały do właściwości sądów rejonowych. Taka regulacja jest następstwem wystarczającego oświetlenia tej trudnej problematyki w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym. Nowela ta nie wprowadziła żadnych zmian do pkt 2 art. 17 k.p.c., natomiast w pkt 4 tego przepisu podniosła górną granicę wartości przedmiotu sporu do pięciuset tysięcy złotych w sprawach o prawa majątkowe, jeżeli jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej.

Jeśli chodzi o pkt 2 art. 17 k.p.c., to należy nadmienić, że właściwość sądu wojewódzkiego w sprawach wynalazczych podkreślają jeszcze art. 110 i 118 ustawy z dnia 19 października 1972 r. o wynalazczości (Dz. U. z 1984 r. Nr 33, poz. 177). Przepis art. 110 § 1 cyt. ustawy określa ponadto właściwość miejscową sądu wojewódzkiego stanowiąc, że sądem właściwym jest sąd właściwy ze względu na siedzibę jednostki zobowiązanej do zapłaty wynagrodzenia. W konkretnych sprawach Sąd Najwyższy zajmował stanowisko w kwestii właściwości sądu wojewódzkiego opartej na przepisie art. 17 pkt 2 k.p.c. W orzeczeniu z 29.XII.1971 r. I CZ 205/71 (OSP i KA 1972, z. 9, poz. 173) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że sprawa z powództwa twórcy o wynagrodzenie w związku z odstąpieniem przez wydawcę od wydania utworu należy — stosownie do dyspozycji art. 17 pkt 2 k.p.c. — do właściwości rzeczowej sądu wojewódzkiego. W orzeczeniu z 11.IV.1973 r. I CZ 36/73 (OSNCP 1974, nr 5, poz. 89) Sąd Najwyższy ustalił tezę: „w świetle art. 15 pkt 3 prawa autorskiego prawo twórcy do wynagrodzenia za korzystanie z jego dzieła należy do treści prawa autorskiego, a dochodzenie tego prawa jest sprawą o ochronę praw autorskich bez względu na to, czy korzystający z dzieła autorskiego kwestionuje autorstwo twórcy”. W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że treść prawa autorskiego nie obejmuje prawa do należnej za rozpowszechnienie utworu scenicznego tantiemy, wynikającego z umowy między wykonawcą utworu a zamawiającym, w której zastrzeżono tantiemy na rzecz ZAIKS-u (art. 393 § 1 k.c.). Roszczenie więc o zapłatę takiej tantiemy nie jest roszczeniem o ochronę praw autorskich, wobec czego może ono być dochodzone przed sądem wojewódzkim tylko na podstawie przepisu art. 17 pkt 4 k.p.c. (OSNCP 1973, nr 12, poz. 222).

Na tle art. 17 pkt 4 k.p.c., który uzależnia właściwość sądu wojewódzkiego od dwóch przesłanek, a mianowicie od wartości przedmiotu sporu oraz od udziału w procesie po jednej stronie jednostki gospodarki uspołecznionej, wyłania się pytanie, czy sąd wojewódzki jest właściwy w takim wypadku, gdy wartość roszczenia przewyższa pięćset tysięcy złotych, a po obu stronach występują jednostki gospodarki uspołecznionej. Kwestia ta wyłoniła się z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych — (Dz. U. Nr 24, poz. 122

z późn. zm.) oraz ustawy z dnia 16 września 1982 r. -Prawo spółdzielcze (Dz. U. Nr 30, poz. 210 z późn. zm.), albowiem przedtem nie występowały w tym zakresie wątpliwości, chociaż po obu stronach w procesie mogły brać udział jednostki gospodarki uspołecznionej (np. art. 72 § 2, 192 pkt 3 k.p.c.). Obecnie w procesie mogą po obu stronach występować jednostki gospodarki uspołecznionej w następujących sprawach: 1) o odszkodowanie (art. 691⁹ k.p.c.), 2) o wyłączenie z przedsiębiorstwa mieszanego wspólnika (art. 43 ust. 1) ustawy z dnia 10 lipca 1985 r. o przedsiębiorstwach mieszanych (Dz. U. Nr 32, poz. 142), 3) o rozstrzygnięcie sporu między wspólnikami przedsiębiorstwa mieszanego powstałego w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa (art. 47 ustawy o przedsiębiorstwach mieszanych), 4) o rozstrzygnięcie sporów, których stronami są spółdzielnie produkcji rolnej mające za podstawowy przedmiot działalności prowadzenie zespołowego gospodarstwa rolnego (art. 179 prawa spółdzielczego).

W piśmiennictwie istnieje rozbieżność co do tego, który sąd, a więc wojewódzki czy rejonowy, jest właściwy do rozpoznawania wymienionych wyżej spraw.¹⁴ Można więc bronić poglądu, że jeżeli w sprawie o prawo majątkowe o wartości ponad pięćset tysięcy złotych występują po obu stronach jednostki gospodarki uspołecznionej, to przy wykładni logicznej właściwy będzie sąd wojewódzki. Można też wyrażać odmienne zapatrywanie, za którym się opowiadam, że w sprawach o prawa majątkowe wartość przedmiotu sporu nie ma znaczenia, jeżeli po obu stronach występują jednostki gospodarki uspołecznionej albo jednostki nie będące jednostkami gospodarki uspołecznionej. Za tym zaś stanowiskiem przemawia wykładnia językowa. Jak stwierdzono w nauce prawa, wykładnia językowa jest podstawowym rodzajem wykładni, jest pierwszym rodzajem wykładni, jaki sąd stosuje w praktyce zachowującej jakieś minimum praworządności w stosowaniu prawa.¹⁵

W związku z występującymi w praktyce rozbieżnościami co do sposobu obliczania wartości przedmiotu sporu warto przytoczyć niektóre orzeczenia Sądu Najwyższego. W orzeczeniu z 17.II.1964 r. II CZ 6/64 (OSPİKA 1965, z. 3, poz. 62 z częściowo krytyczną glosą W. Siedleckigo) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że w stosunkach między jednym powodem a jednym pozwanym możliwość łączenia roszczeń nie jest niczym ograniczona, z wyjątkiem postępowań odrębnych. O wartości przedmiotu sporu decyduje wówczas łączna wartość wszystkich roszczeń, a to z kolei przesądza o właściwości rzeczowej sądu. W orzeczeniu z 20.IV.1966 r. I CZ 29/66 (OSPİKA 1967, z. 2, poz. 36) Sąd Najwyższy podkreślił, że przepis art. 21 k.p.c. nakazujący przy kumulacji roszczeń brać za podstawę obliczenia wpisu ogólną wartość połączonych roszczeń, nie odnosi się do żądań ewentualnych i alternatywnych. W orzeczeniu z 30.IV.1966 r. II PZ

¹⁴ J. Broł: Przedsiębiorstwa państwowe, PiZS 1982, nr 1-2, s. 7; Z. Świeboda: Cywilnoprocesowa problematyka w sprawach przekazanych sądom na mocy ustawy o przedsiębiorstwach państwowych i ustawy o samorządzie załogi, „Palestra” 1984, nr 5-6, s. 3.

¹⁵ J. Wróblewski: Sądowe stosowanie prawa, Warszawa 1972, s. 126.

20/66 (OSPiKA 1967, z. 3, poz. 66) Sąd Najwyższy przyjął, że w wypadku współuczestnictwa materialnego powodów zlicza się wartość ich roszczeń majątkowych i od tak określonej wartości przedmiotu sporu zależy właściwość rzeczowa sądu, jeżeli jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej. W orzeczeniu z 21.II.1969 r. I CZ 5/69 (OSNCP 1969, nr 12, poz. 226) Sąd Najwyższy uznał, że w postępowaniu nakazowym żądana w pozwie suma z tytułu kosztu blankietu wekslowego (opłata skarbową) jest — podobnie jak żądana suma z tytułu wierzytelności wekslowej — roszczeniem głównym i dlatego wchodzi do wartości przedmiotu sporu.

Jeżeli przy rozpoznawaniu sprawy w sądzie rejonowym powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd ten może przekazać sprawę sądowi wojewódzkiemu do rozpoznania (art. 18 k.p.c.).¹⁶

Sąd Wojewódzki jest właściwy rzeczowo do dokonania czynności zastrzeżonych sądowi w postępowaniu nakazowym w tych sprawach, w których byłby właściwy w trybie zwykłym (art. 481 § 2 k.p.c.). Chodzi tu o: 1) czynności po wniesieniu zarzutów przeciwko nakazowi zapłaty, o których mowa w art. 495—497 k.p.c., 2) czynności, których państwowe biuro notarialne nie może dokonać, ponieważ wydaje postanowienia na posiedzeniu niejawnym (art. 483 k.p.c.). Dotyczą one w szczególności: rozstrzygnięcia wniosku o przywrócenie terminu — zwłaszcza wtedy, gdy strona dla uzasadnienia wniosku powołuje jedynie dowód z zeznań świadków lub przesłuchania stron — albo skargi o wznowienie postępowania nakazowego lub upominawczego.

III. Właściwość rzeczowa sądu wojewódzkiego w postępowaniu nieprocesowym

W postępowaniu nieprocesowym kodeks postępowania cywilnego przewiduje tylko jeden wypadek właściwości rzeczowej sądów wojewódzkich, mianowicie sprawy o ubezwłasnowolnienie (art. 544 § 1 k.p.c.). Poza tym — podobnie jak w procesie — istnieje możliwość przekazania sprawy przez sąd rejonowy w trybie art. 18 k.p.c.

W ustawie z dnia 8 października 1982 r. o związkach zawodowych (jedn. tekst: Dz. U. z 1985 r. Nr 54, poz. 277) i wydanym na jej podstawie rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 15 października 1982 r. w sprawie postępowania dotyczącego rejestracji związków zawodowych (Dz. U. Nr 34, poz. 225) przewidziano sądy wojewódzkie jako rzeczowe właściwe do rozpoznawania spraw dotyczących rejestracji organizacji związkowych w zakładach pracy. Zarazem zastrzeżono, że w tych sprawach należy stosować odpowiednie przepisy k.p.c. o postępowaniu nieprocesowym (art. 20 ust. 5 ustawy i § 1 rozporządzenia).¹⁷

¹⁶ Z. Kminikowska: Przekazanie sprawy na podstawie art. 18 k.p.c., NP 1975, nr 12, s. 1567.

¹⁷ Przepisy ustawy o związkach zawodowych w kwestii rzeczowej właściwości sądu wojewódzkiego wymagały wykładni Sądu Najwyższego.

Sądy wojewódzkie są rzeczowo właściwe do rejestracji ogólnokrajowych organizacji związkowych, przy czym wnioski w tym względzie załatwiają w postępowaniu nieprocesowym [§ 5 uchwały Rady Państwa z dnia 12 kwietnia 1983 r. w sprawie zasad i sposobu tworzenia ogólnokrajowych organizacji związkowych (Dz. U. Nr 21, poz. 92) w związku z § 1 ust. 4 uchwały Rady Państwa z dnia 12 października 1982 r. w sprawie zasad i sposobu tworzenia organizacji związkowych w zakładach pracy (Dz. U. Nr 34, poz. 222)].

Ustawą z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników (Dz. U. Nr 32, poz. 217) Sąd Wojewódzki w Warszawie został ustanowiony jako właściwy rzeczowo organ rejestrowy w sprawie rejestru statutu Krajowego Związku Rolników, Kólek i Organizacji Rolniczych (art. 36 ust. 2). Według zaś art. 38 ust. 1 ustawy w postępowaniu w sprawach o dokonanie rejestracji stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym.¹⁸

IV. Właściwość rzeczowa sądu wojewódzkiego w szczególnych postępowaniach

Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o związkach zawodowych ustanowiła tzw. kolegia arbitrażu społecznego przy okręgowym sądzie pracy i ubezpieczeń społecznych dla rozwiązywania zakładowych sporów zbiorowych (art. 40—42). Ponieważ okręgowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych uległy z dniem 30 czerwca 1985 r. likwidacji, a w ich miejsce utworzono odrębne jednostki organizacyjne sądów wojewódzkich dla miast będących siedzibami okręgowych sądów pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 41 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych — Dz. U. Nr 20, poz. 85), przeto z dniem 1 lipca 1985 r. rozstrzyganie zakładowych sporów zbiorowych należy do tych kolegiów działających przy wymienionych jednostkach organizacyjnych sądów wojewódzkich. Innymi słowy, rozstrzyganie zakładowych sporów zbiorowych należy do kolegium arbitrażu społecznego przy sądzie wojewódzkim, w którym utworzony został sąd pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 42 ust. 1 ustawy o związkach zawodowych).

Artykuł 18 ust. 2 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 31, poz. 137) zawiera upoważnienie dla Ministra Sprawiedliwości do tworzenia w niektórych sądach wojewódzkich odrębnych jednostek organizacyjnych właściwych wyłącznie dla spraw z zakresu prawa pracy (sądów pracy) lub wyłącznie dla spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (sądów ubezpieczeń społecznych). Na podstawie tego przepisu ustawowego Minister Sprawiedliwości wydał rozpo-

¹⁸ Por. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 grudnia 1982 r. w sprawie postępowania dotyczącego rejestracji społeczno-zawodowych organizacji rolników (Dz. U. Nr 45, poz. 302).

rozporządzenie z dnia 22 stycznia 1986 r. (Dz. U. Nr 3, poz. 22) w sprawie utworzenia sądów pracy i ubezpieczeń społecznych (wydziałów pracy i ubezpieczeń społecznych) w sądach wojewódzkich i sądów pracy (wydziałów pracy) w sądach rejonowych oraz ustalenia ich siedzib i obszarów właściwości. Według przepisów tego rozporządzenia w następujących Sądach Wojewódzkich zostały utworzone oddzielne wydziały pracy (sądy pracy) i oddzielne wydziały ubezpieczeń (sądy ubezpieczeń społecznych): w Warszawie, Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku z siedzibą w Gdyni, Katowicach, Kielcach, Koszalinie, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Toruniu, we Wrocławiu i w Zielonej Górze z siedzibą w Sulechowie. W następujących zaś Sądach Wojewódzkich utworzone zostały wydziały (łącznie) pracy i ubezpieczeń społecznych (sądy pracy i ubezpieczeń społecznych); w Częstochowie, Kaliszu, Olsztynie i Opolu.

Łatwo zauważyć, że we wszystkich wyżej wymienionych sądach, a więc w tych, w których są oddzielone sądy pracy i ubezpieczeń społecznych i w których są łączne sądy pracy i ubezpieczeń społecznych, mogą działać kolegia arbitrażu społecznego.

Postępowanie przed kolegią arbitrażu społecznego jest szczególnym postępowaniem sądowym uregulowanym w art. 40—42 ustawy o związkach zawodowych oraz uchwałą Rady Państwa z dnia 30 grudnia 1982 r., zawierającą regulamin postępowania przed kolegią arbitrażu społecznego (M.P. z 1983 r. Nr 1, poz. 1), z tym zastrzeżeniem, że w sprawach nie unormowanych uchwałą — jak głosi § 15 ust. 2 — mają zastosowanie odpowiednie przepisy kodeksu postępowania cywilnego.¹⁹

Niezwykle ważne z punktu widzenia społecznego i gospodarczego są sprawy dotyczące upadłości przedsiębiorstw państwowych. Nic więc dziwnego, że ustawodawca postanowił, iż postępowanie upadłościowe w stosunku do przedsiębiorstwa państwowego należy do sądu wojewódzkiego, w którego okręgu przedsiębiorstwo ma swoją siedzibę (art. 26 ustawy z dnia 29 czerwca 1983 r. o poprawie gospodarki przedsiębiorstwa państwowego oraz o jego upadłości — Dz. U. z 1986 r. Nr 8, poz. 46).²⁰ Sądy wojewódzkie, gromadząc sprawy z większych okręgów sądowych, mogą szybciej nabrać doświadczenia w tych sprawach.

Do sądów wojewódzkich należy wreszcie orzekanie o uznaniu orzeczeń sądów zagranicznych oraz o wykonalności orzeczeń tychże sądów (art. 1148 i 1151 k.p.c.).

¹⁹ W. Siedlecki: Glosa do postanowienia SN z 26.IV.1984 r. KAS 1/84, OSPIKA z. 7—8, poz. 157; Z. Świeboda: Postępowanie przed kolegią arbitrażu społecznego, NP 1985, nr 5, s. 53.

²⁰ Por. Z. Świeboda: Postępowanie upadłościowe dotyczące przedsiębiorstw państwowych, NP 1984, nr 2, s. 14.